

Historie fra Solbjerg Parkkirkegård

Af Bjørn Friborg

Cand. mag.

Solbjerg Parkkirkegård er en skjult perle i Frederiksbergs byliv. I de skønne, grønne omgivelser på kirkegården gemmer sig spændende historier, heriblandt Diakonissestiftelsens spæde begyndelse og hurtige vækst i midten af 1800-tallet.¹ I forbindelse med forskning på Frederiksberg Stadsarkiv stødte museumsinspektør Hans Mikkelsen, Nationalmuseet, på en kontrakt og en gravstedsprotokol. Jeg påtog mig opgaven at undersøge dokumenterne, hvilket har affødt denne artikel. Kontrakten er et begravelsesbrev mellem Frederiksberg Kommune og Diakonissestiftelsen, der bekendtgør, at stiftelsen har brugsret til et specificeret område på Solbjerg Parkkirkegård fra 1897 og 100 år frem. Protokollen blev oprettet i 1892 og er en gravstedsprotokol for Diakonissestiftelsen, der redegør for institutionens brug af kirkegården fra 1892 og frem til 1999. Diakonissestiftelsen startede med det formål at uddanne diakonissesøstre i sygepleje og yde hjælp til de, der trængte - opgaver de stadig varetager nu om dage.

Den spæde start

Udover disse to dokumenter foreligger der ikke ældre skriftlig evidens for en aftale mellem stiftelsen og Frederiksberg Kommune, hvilket rejser spørgsmålet: Hvad var begravelsespraksis for Diakonissestiftelsen før 1897? For at finde svaret må vi først se på datidens samfundsmæssige kontekst. En koleraepidemi hærgede København i 1853, og op mod 5000 mennesker måtte lade livet. Byens beboere, særligt folk fra underklassen, flygtede ud mod hastigt opsatte teltlejre uden for voldene. Årsagen til epidemien var klar for datidens læger, heriblandt J. R. Hübertz, der kunne berette, at hygiejnen var forfærdelig, ekskrementer flød i gaderne, og døde dyr flød i kanalerne.² Sygdommen tydeliggjorde to problemer: Byen var for trang, og der manglede uddannelse inden for sundhed og hygiejne. Befolkningstilvæksten og den høje dødelighed affødte et behov for større kirkegårde, og der var ikke plads inden for murene. Løsningen blev assistenskirkegårde. Solbjerg Parkkirkegård er en af disse assistenskirke-

kegårde. Den blev anlagt og indviet i 1865.³ For at imødegå problemerne med folkesundheden oprettede Dronning Louise Diakonissestiftelsen. Både stiftelsen og kirkegården var i deres essens løsningsforsøg på byboernes skrantende helbred. Diakonissestiftelsen har begravet deres afdøde på Solbjerg Parkkirkegård fra sin begyndelse til den dag i dag.

Kirkegården udvides

Diakonisserne var ganske få ved stiftelsens grundlæggelse i 1863 og havde derfor ikke i udgangspunktet behov for en stor begravelsesplads. Det fremgår af nedenstående sognekort fra 1880, at hverken afdeling 5 eller 6, diakonissernes begravelsesplads, var en del af kirkegården på dette tidspunkt, og diakonisserne må derfor være blevet begravet andetsteds.

Medmindre stiftelsen har haft brugsret i områder, vi ikke kender til, så har afdeling 2c været deres eneste begravelsesplads på kirkegården frem til 1880. Idet gravstedsprotokollen kun optegner begravelser for afdeling 5 - 6 og ikke 2, har det ikke været muligt at finde et begravelsesbrev for brugen af 2c. Ifølge en brochure fra 1997, der giver overblik over kendte menneskers gravsteder på Solbjerg Parkkirkegård, blev forstanderinde Louise Conring begravet på pladsen 2c. Vi ved, at Conring døde i 1891, hvilket fremgår af en mindesten over stiftelsens afdøde forstanderinder på kirkegården. Denne mindesten står imidlertid ikke i 2c, men i afdeling 5 tilkøbt i 1897. Den ældste nuværende mindesten i afdeling 2c er fra d. 26. april 1980. Ifølge forstanderinde af stiftelsen, Søster Merete Pelle Poulsen, har det været i forbindelse med opførelsen af forstanderindernes mindesten, at man har valgt at fjerne Louise Conrings originale mindesten, da to minder i hendes navn ville være redundant. Forstanderindernes mindesten blev med al sandsynlighed rejst i 1963 med henblik på at at markere stiftelsens 100-års jubilæum.

Vi ved således, at Louise Conring er begravet på Solbjerg Parkkirkegård i 1891 på 2c, hvilket antyder, at der før forstanderindens egen død har været præcedens for at begrave afdøde diakonisser her. Det er imidlertid først med kontrakten fra 1897, at vi kan dokumentere en skriftlig aftale mellem stiftelsen og kommunen. Det har i mit arkivarbejde ikke været muligt at finde frem til ældre skriftlige kilder, men det kan ikke udelukkes, at en tidligere kontrakt har eksisteret. Både kirkegården og stiftelsen var nye, og deres opstart har antageligvis været præget af et vist kaos, hvilket har for-

Frederiksberg Sognekort fra 1880. Kilde: 'Historiske kort på nettet'.

dret ad hoc løsninger. Det er således ikke usandsynligt, at en ældre kontrakt mellem Frederiksberg Kommune og stiftelsen har været mundtlig. Idet stiftelsen har begravet diakonisser på kirkegården før 1897, må der antageligvis have været en aftale, men vi kan ikke med sikkerhed vide, hvilken form denne aftale havde.

Parløb med Aandsvageanstalten

Diakonissestiftelsen var ikke den eneste nyskabelse inden for sundhedssektoren i midten af 1800-tallet. Aandsvageanstalten var navnet på et hjem for psykisk syge, der lå i Gamle Bakkehus på Frederiksberg. Anstalten, der senere skulle få navnet Åndssvageforsorgen, blev grundlagt af historiker og læge Jens Rasmussen Hübertz i 1855.⁴⁵

Anstalten og stiftelsen delte afdeling 5, hvilket også fremgår af protokollens fulde titel:

"Gravstedsprotokol Frb Assistens Kirkegaard (SOLBJERG) 5.-6. Afdeling: Aandssvageanstaltens Jord/Diakonissestiftelsens Jord 1892 - 1999". Det er imidlertid min overbevisning, at anstalten og stiftelsen også delte området 2c. Dette ses, fordi området ikke er helt udfyldt af mindsten for diakonisser. Der er også en fri plads og en privat begravelsesplads, hvilket får diakonissernes område til at ligge i en akavet L-form på det rektangulære stykke jord. Denne asymmetriske opsætning er muligvis et produkt af, at 2c har været delt mellem stiftelsen og anstalten. Aandsvageanstalten opkøbte Ebberødgård i 1890-92⁴⁶ og flyttede gradvist sit virke og sine begravelsespladser væk fra Frederiksberg. Aandsvageanstalten fornyede derfor ikke sin brugsret ved begravelseskontoret, og dens sidste begravelse på Solbjerg Parkkirkegård fandt sted i 1918, hvilket fremgår af gravstedsprotokollen. I takt med at anstal-

Gravplads 2c. Bemærk den asymmetriske opdeling mellem diakonissernes gravpladser og de private gravpladser. Diakonissernes gravpladser ses til venstre på billedet. Foto: Bjørn Friberg 2017.

tens gravsteder blev sløjfet og ikke erstattet af nye, er den del af 2c, der ikke blev brugt af stiftelsen, gradvist overgået til private. Den specielle form på stiftelsens placering af gravminder ses på ovenstående billede og er muligvis et produkt af, at stiftelsen har delt området med anstalten.

Som tidligere nævnt blev Diakonissestiftelsen oprettet i 1863, og kirkegården blev indviet to år senere i 1865. Kirkegården og stiftelsen har på den måde haft mulighed for at vokse sideløbende med hinanden. Det fremgår af ovenstående sognekort fra 1880, at kirkegården på dette tidspunkt var benævnt "*Den nye Kirkegaard*". Denne uspecifikke navngivning⁷ afslører en kendetegnende kaotisk tendens for perioden efter koleraepidemien. Det er også i denne kontekst, at Diakonissestiftelsens brug af kirkegården skal ses. Kontrakten er fra 1897, men protokollen blev allerede oprettet i 1892, hvilket tyder på, at kirkegården blev udvidet med afdeling 5 og 6 i det år. Udvidelsen har muligvis foranlediget, at stiftelsen har kunnet udvide med tilkøb af begravelsespladser og dermed tænke mere langsigtet for institutionens fremtidige begravelser. Det tog stiftelsen 34 år, før en omfattende kontrakt med Frederiksberg Kommune blev indgået. Kontrakten fra 1897 mellem Diakonissestiftelsen og Frederiksberg Kommune markerer således et skift i praksis, da der er tænkt på både eftertiden og stiftelsens fremtidige vækst. Stiftelsen ændrede således strategi og inkorporerede langsigtede løsningsmodeller frem for deres tidlige ad hocstrategi.

Den dybe grav

Hans Mikkelsen og jeg undrede os, da vi besøgte stiftelsens gravpladser på Solbjerg Parkkirkegård: Der var på flere

af mindestenene skrevet to navne. Flere navne på en enkelt sten er i sig selv ikke besynderligt, men der er her tale om gravpladser, der ligger tæt op ad hinanden. Der er således ikke plads til flere kister foran den enkelte sten. Samtidig er gravstederne fra en tid, hvor kremering ikke var gængs praksis, så brug af urner kan umiddelbart ikke forklare fænomenet.

Efter at have sammenlignet de gravsten, der bærer to navne, med protokollen, kan jeg konkludere, at de afdøde er begravet i par, således at den ene afdøde er nedlagt i dyb grav, og den anden er nedlagt i almindelig grav. Den dybe grav står konsekvent indskrevet som den ældste nedlæggelse, hvilket må betyde, at de to grave ligger oven på hinanden. Dette bekræftes også i protokollen, hvor der på et titelblad står anført: *“42 gravsteder 84 kistepladser”*.⁸ Der kan således være to kister per gravsted.

Den sidste dybe grav på Solbjerg Parkkirkegård er oprettet i 1977,⁹ da graverne på kirkegården ændrede praksis i overensstemmelse med nuværende undervisningsmateriale for etablering af gravsteder.¹⁰ Det er ifølge Kirkeministeriet op til kirkegårdene selv at udarbejde retningslinjerne for gravenes udformning. Ministeriet er af den overbevisning, at graverne generelt er stoppet med at etablere grave i dobbelt dybde, da jordforholdene i den dybe grav gør, at kisten nedbrydes for langsomt i forhold til den 20-årige fredningstid. Eftersom urnebegravelse er steget i popularitet, er pladsbesparelsen ved dybe grave ikke længere afgørende. Fredningstiden og den rigelige plads er i min overbevisning hovedårsagerne til, at den dybe grav er blevet udfaset.

Afrunding

Diakonissestiftelsens begravelsespraksis har gennemgået en løbende udvikling fra stiftelsens start frem til i dag. Den tidlige periode fra 1863 til 1897 var præget af, at stiftelsen skulle finde sine ben at stå på. Begravelse af stiftelsens diakonisser har i starten ikke været øverst på listen over emner, der skulle tages hånd om internt. Stiftelsen har derfor valgt det relativt lille område 2c at begrave deres afdøde i, da institutionens fremtid stadig var usikker. Stiftelsen viste sig imidlertid at være ganske bæredygtig og i hurtig vækst. Med kontrakten fra 1897 gik stiftelsen ind i en ny periode. Ved at købe brugsret for et væsentlig større område, udvidede stiftelsen med henblik på fremtidige begravelse. Institutionen gik således fra et kortsigtet til et langsigtet perspektiv, hvilket

Udsnit af afdeling 5.
Bemærk hvor tæt gravmin-
derne står.
Foto: Bjørn Friborg 2017.

understreges af, at kontraktens varighed lød på 100 år. Diakonissestiftelsen overgik i løbet af 1950'erne til en ny begravelsespraksis i takt med, at urnebegravelser blev populære. Pladsbesparelsen, grundet brug af urner, gjorde at det ikke længere var nødvendigt at oprette grave i dobbelt dybde for at få plads til flere kister. Stiftelsens sidste dybe grav er fra 1977, hvorefter gravstedsprotokollen udelukkende anfører grave i almindelige dybde. Hvis vi afsluttende vender blikket mod fremtiden, går stiftelsen uomtvisteligt endnu en ny begravelsespraksis i møde, eftersom Solbjerg Parkkirkegård forventes omlagt til park i 2050.¹¹ Det bliver derfor interessant at se, hvilken løsning stiftelsen vælger for fremtiden. Med Diakonissestiftelsens administration og uddannelsescenter beliggende på Peter Bangs Vej er det dog forventeligt, at de vælger en af Frederiksbergs to andre kirkegårde.

Noter

1. Dietz, Susanne Malchau, "Diakonissernes fantastiske historie", *Køn, kald og kompetencer*, 2013
2. Hübertz, J. R, *Beretning om Cholera-epidemie i København 12 juni - 1 oktober 1853*, 1855.
3. <https://www.frederiksberg.dk/begravelse> Se afsnittet "Om kirkegårde-
ne på Frederiksberg".
4. Som kuriosum vil jeg påpege, at 1855 var det samme år Hübertz udgav den udførlige opgørelse af koleraepidemiens konsekvenser i København. 1855 skulle imidlertid også blive hans dødsår, da han, blot få uger efter at anstalten var åbnet, omkom af en hjerneblødning.
5. Ostenfeld, Ib og Schmidt, Max, "J.R. Hübertz", *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84.
6. Hansen, Bente Dahl "Gamle Bakkehus", *Den Store Danske Encyklopædi*, Gyldendal.
7. Solbjerg kirkegård var ingenlunde den eneste nye kirkegård på dette tidspunkt.
8. Gravstedsprotokollen side 23.
9. Gravplads 39, diakonisse frøken Laura Jensen.
10. Etablering af gravsted, 2010, Mejeri- og Jordbrugets efteruddannelseudvalg.
11. <https://www.frederiksberg.dk/begravelse> Se afsnittet "Om kirkegårde-
ne på Frederiksberg"